

УДК 821.161.2.091»191»Франко:82-145.03=161.1

ІВАН ФРАНКО ТА ПЕТРО ДЯТЛІВ: ТВОРЧІ ВЗАЄМИНИ ПОЕТА І ПЕРЕКЛАДАЧА

Євген НАХЛІК

*Інститут Івана Франка НАН України,
вул. Драгоманова, 18, Львів, Україна, 79005,
e-mail: yenakhlik@ukr.net*

Висвітлено літературні взаємини Івана Франка з українським публіцистом, перекладачем і громадсько-політичним діячем Петром Дятловим (1883–1937), який 1913 року переклав російською мовою його поему «Мойсей» (видав у Відні 1917 року з власною і Франковою передмовами) й у зв'язку з цим листувався з письменником упродовж 1913 і 1915 років.

Ключові слова: українсько-російські літературні зв'язки, поема «Мойсей», поетичний переклад, М. Горький, Б. Лепкий, М. Возняк, Мікеланджело, сталінські репресії.

Про взаємини Петра Дятлова, українського публіциста, перекладача, редактора, видавця, педагога, революційного, громадського і політичного діяча, з Іваном Франком раніше (ще за радянських часів) уже писали наші літературознавці [4; 7; 8, див. «Показчик імен і назв»; 9, с. 122; 11]. Було опубліковано листи П. Дятлова до Ольги Кобилянської та І. Франка, щоправда, як водилося за тих часів, із купюрами, зробленими з цензурних міркувань [7, с. 76–81]. Тепер це питання потребує нового, якомога повнішого, правдивого висвітлення, з урахуванням нових біографічних розвідок [15; 16].

Петро Юрійович (Сгорович) Дятлів (Дятлов) народився 1/13 лютого 1883 року в колишньому полковому козацькому містечку Стародубі Чернігівської губернії (тепер Брянської області Російської Федерації), в українській родині ремісника-малюра. Закінчив Ніжинську гімназію (1896–1901). За участь у підпільних студентських сходках був виключений з природничого факультету Московського університету (1901–1902), відтак із фінансово-економічного факультету Петербурзького політехнікуму (1903–1904). У Петербурзі належав до української Громади, яка під головуванням Дмитра Дорошенка «ставала соціал-демократичною організацією, немов філією Революційної Української Партії» [1, с. 48]. Повернувшись в Україну, брав участь у діяльності РУП і УСДРП, редагував підпільний полтавський журнал «Соціал-демократ» (1907). Від кінця листопада 1905 року одинадцять місяців перебував під слідством у Лук'янівській в'язниці в Києві, був засуджений на рік позбавлення волі, але випущений під заставу. Від квітня 1907 року відбув річне ув'язнення у Стародубській в'язниці, улітку 1908 року знову заарештований; після п'ятимісячного утримання під вартою йому оголошено вирок: трирічне заслання до Архангельської губернії із заміною на негайний виїзд за кордон на той самий строк. У грудні 1908 року виїхав до Швейцарії, проживав

у Цюриху (1909–1910), потім переїхав до Праги (1911–1914). Закінчив філософсько-державно-науковий факультет Віденського університету, машинобудівельний факультет Празького політехнікуму. Одружився з чешкою. Підтримував зв'язок з Володимиром Леніним переважно через Надію Крупську. 1918 року вступив до української секції Комуністичної партії Австрії, у 1919–1920 роках видавав у Відні «Комуністичну бібліотеку», в якій надрукував у власному українському перекладі кілька праць В. Леніна, Миколи Бухаріна та Євгена Преображенського. 1921 року очолив Закордонний комітет Комуністичної партії Східної Галичини, заснував партійну газету – тижневик «Наша Правда». Працював у радянських представництвах у Берліні (від кінця 1921) та Празі (від літа 1924), ставши 1923 року членом української групи Комуністичної партії Німеччини та співпрацюючи з українською секцією Комуністичної партії Чехо-Словаччини, з центральним друкованим органом Комуністичної партії Західної України (КПЗУ) – журналом «Наша Правда» (почав виходити наприкінці 1923 року замість однойменної газети). Брав участь у видаванні збірника для української молоді «Чуєш, сурми заграли» (Прага, 1924).

Зокрема, Д. Дорошенко згадував про «Дятлова, цього ідейного комуніста й дуже мило, лагідну людину»: «Він [...], зустрічаючись зі мною у Відні і в Берліні, все умовляв мене вертати на Україну, щоб узяти участь в праці над відбудовою рідного краю. Він не вірив, що в Україні лютує терор» [1, с. 46, 47]. У січні 1925 року П. Дятлів повернувся в Україну, до тодішньої столиці Харкова (дружина з трьома дітьми залишилась у Празі). 1926 року вступив до Комуністичної партії (більшовиків) України. Завів нову сім'ю, мав двох дітей. Працював ученим секретарем Народного комісаріату освіти, одним із редакторів журналу «Народний учитель», перекладачем і редактором Державного видавництва України. На зламі 1920–1930-х років переклав українською мовою деякі оповідання Володимира Короленка, Максима Горького, п'єси Всеволода Вишневського, Володимира Киршона, вірші Дем'яна Бедного, «Соціологію мистецтва» російського літературознавця і мистецтвознавця Володимира Фріче (К., 1929), чеською – гуморески Остапа Вишні. Перекладав і редагував видання творів В. Леніна українською мовою. Викладав політекономію, діалектичний та історичний матеріалізм у вишах Харкова. У 1928–1932 роках – професор, завідувач кафедри політекономії Харківського інституту комунального господарства. У січні 1933 року звільнений, виключений з КП(б)У, 23 березня 1933 року заарештований як нібито член української контрреволюційної організації. Судова трійка при Колегії Державного політичного управління (ДПУ) УСРР 1 жовтня 1933 року засудила П. Дятлова у справі «Української Військової Організації» на п'ять років виправно-трудоих таборів. Відбував покарання на Соловках. Розстріляний 3 листопада 1937 року в урочищі Сандармох (тепер Медвежегорського району Республіки Карелія, Російська Федерація) за вироком Особливої трійки УНКВС Ленінградської області від 9 жовтня 1937 року як член вигаданої організації «Всеукраїнський центральний блок». Реабілітований 1959 року. Під репресії потрапила і третя, позашлюбна дружина П. Дятлова – українка Ольга Ясеницька (Ясинецька, Ясницька), родом із Чернівців, з якою він близько зійшовся у Відні та мав сина. 1920 року вона стала членом Комуністичної партії Австрії, 1925 року з маленьким сином емігрувала

до Харкова, згодом писала до П. Дятлова на Соловки (видно, справді його любила), а 17 жовтня 1837 року була заарештована, і вже 22 грудня над нею виконано смертний вирок. Реабілітована 1989 року.

У російському перекладі П. Дятлова московське видавництво «Польза» 1911 року випустило книжку Ольги Кобилянської «Аристократка и другие рассказы» (із зазначенням: «Авторизованный перевод с украинского П. Дятлова, под редакцией и с предисловием О. Назариева»; серія «Универсальная библиотека», № 406). І. Франко згадав це видання, примірник якого зберігається у його бібліотеці в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛ) за № 3226, у відгуку на появу в цій серії його книжечки «К свету! На промыслах» (вип. 423) – див. «Причинки до автобіографії» (Неділя. – 1912. – № 9) [14, т. 39, с. 36], тож уже тоді міг завважити прізвище П. Дятлова як перекладача з української мови на російську. 1912 року П. Дятлів задумав перекладати Франкові твори. У листі до Олекси Назарієва від 20 жовтня 1912 року довідувався: «Чи не можна було б тепер знайти видавця на переклади з Франка. О Франкові багато писатимуть в слідуючім році [з нагоди 40-річчя його літературної діяльності. – *Є. Н.*], у нього багацько добрих та гарних творів; отже, можна було б нам хоча спільно перекласти щось та й випустити тепер же» [5, № 113]. Невдовзі П. Дятлів сам переклав російською мовою Франкову поему «Мойсей» за її другим виданням (Л., 1913) й у зв’язку з цим листувався з автором. В ІЛ (Ф. 3) зберігається п’ять листів П. Дятлова до І. Франка з 1913 і 1915 років (крім цензурованої публікації [7, с. 78–81], див. також витяги з листів, із коментарем упорядника Ф. Погребенника [14, т. 5, с. 368–370]). Відписи І. Франка невідомі.

У першому листі з Праги (недатованому, згодом, з вересня 1913), П. Дятлів, звертаючись «Високошановний Іване Яковлевичу!», сповістив, що надсилає йому свій переклад «Мойсея» «з проханєм переглянути його й дозволити [...] надрукувати, коли він того вартий». Делікатно зазначив, що за всякі поправки або примітки буде дуже вдячний. Зголошувався перекласти і Франкову передмову з того-таки другого видання (її датовано 3–4 листопада 1912 року), прохав «написати ще увод до російського видання». У разі Франкової згоди на друк перекладу мав намір звернутися з ним «до марксіських журналів або видавництва “Знание”» (книговидавниче товариство марксистського кшталту в Санкт-Петербурзі). Вважав за потрібне послати Франкові «“Мойсея” ще перед друком, бо – як зізнавався, – це мій перший віршований переклад, тож боюся, щоб він не вийшов нікудишнім та не скомпрометував Вашого “Мойсея”». Підписався: Петро Дятлів [6, с. 159]. Того ж року П. Дятлів переклав російською мовою вірш «Досвітні огні» Лесі Українки («Предрасветные огни»), надрукувавши його разом з некрологом «Памяти Леси Украинки» в петербурзькій більшовицькій газеті «Рабочая Правда» (1913. – № 15. – 30.VII/12.VIII).

Очевидно, І. Франко визнав переклад невдалим і засумнівався у доцільності його видавання, бо, шойно одержавши відпис, П. Дятлів у листі від 9 жовтня 1913 року (також із Праги), погодився, що «многі освічені великоруси зможуть прочитати “Мойсея”» в українському оригіналі, але зауважив, що хоче, аби «Мойсей» «став доступним

кожному грамотному великорусу або й кожному славянину» і що «навіть і не зовсім художній переклад штовхатиме к ознайомленню з оригіналом, к новим більш вмілим перекладам». Гадав: «Перекладчикові-чеху, наприклад, легше буде перекладати, коли він матиме, крім оригіналу, ще хоч мій переклад в руках. Хтось з майстрів великоруського слова, як Бальмонт, Тан та інші, ознайомившись з моїм невдалим перекладом, захоче придати ліпшу форму поемі, бо й мій переклад може показати, що Ваш “Мойсей” того вартий». Водночас П. Дятлів зрадив, що І. Франко, ще не дочитавши переклад, визнав «можливим виправити» його: «Сподіваюся, що, перечитавши його до кінця, Ви не зміните сього свого назору» (погляду). П. Дятлів виправдовувався, що не може найближчим часом приїхати до Львова через брак грошей. Тож запропонував Франкові «перекреслити усі місця», які не задовольняють його, «з поміткою зміст (смысл) або форма», а він, виправивши, надіслав переклад іще раз. Навіть якби переклад знову не задовольнив І. Франка, П. Дятлів «праці своєї» не шкодував, бо «дечому все ж навчився на ній». Обіцяв без Франкового дозволу не друкувати перекладу. Щодо звістки (очевидно, від І. Франка) про те, що «вже хтось перекладав “Мойсея” російською мовою, то, на думку П. Дятлова, це не зашкодить його перекладові, як і його переклад «не перешкоджатиме якомусь видавцеві видрукувати переклад інший». З цим листом П. Дятлів вислав Франкові «свій переклад “Псоглавців” Ираска» (історичного роману «Песиголовці» чеського письменника Алоїса Їрасека), похвалившись: «Се вже п’ятий переклад на великоруську мову» [6, с. 151]. Примірник цієї книжки: Ирасек Алоис. Псоглавцы: Историческая повесть / Разрешённый автором перевод с чешского П. Дятлова. – М. : Книгоиздательство «Польза» В. Антик и К°, [1913] – зберігається у Франковій бібліотеці в ІЛ (№ 3134).

Разом із виправленням перекладом поеми П. Дятлів обіцяв надіслати Франкові свій переклад його передмови до другого видання і попросити своїх товаришів Володимира Левинського та Лева Юркевича (ліві в УСДРП) зайти до І. Франка (який тоді потерпав од паралічу рук) та записати з його слів окрему «передмову до російського видання». Повідомляв, що «до Праги збирається приїхати в грудні місяці М. Горький», тому П. Дятлів «хотів би мати до цього часу готовий переклад, щоб показати Горькому та запропонувати видрукувати його в збірниках “Знания” або в журналі “Просвещение”». Підписався: П. Дятлів; у зазначенні зворотної адреси: Петро Єгорович Дятлів [6, с. 151, 153]. Більшовицький легальний суспільно-політичний і літературний місячник «Просвещение» видавався у Петербурзі від грудня 1911 до червня 1914 року з ініціативи В. Леніна й очолюваною ним редколегією. У популярній серії збірників товариства «Знание» у 1904–1913 роках вийшло 40 випусків, зокрема переклади творів Гергарта Гауптмана, Гюстава Флобера, Кнута Гамсуна та інших. Вирушивши у грудні 1913 року з о. Капрі до Росії, Максим Горький їхав через Берлін і до Праги не заїздив.

З листа П. Дятлова від 16 грудня 1913 року видно, що він одержав записану під Франкове диктування частину передмови, призначену для російського видання, зредагував її та відіслав Франкові для перегляду разом з одержаним записом: «Я де в чім змінив продиктовану Вами часть її [передмови. – Є. Н.]. Виправляючи передмову, я дбав про те, щоби не змінити смислу сказаного Вами». І. Франко надиктував додану

частину 14 грудня 1913 року – саме цим числом («Львов, 14 декабря 1913 г.») датовано його «Предисловие» у виданні перекладу поеми [14, т. 5, с. 368]. Диктував, очевидно, російською мовою, бо П. Дятлів зробив зауваження щодо російського тексту: «“Пред-рассудок”, мені здається не уживається з предлогом проти; тому я замінив його словом “предубеждения”. Почасти сім міняється і смисл. Міняється він і од заміни “племени” словом “общество”». На думку П. Дятлова, «великоруське плем’я в величезній своїй части не має проти українського слова та духу ані передсудків, ані передвзятости. Воно просто не знає про них нічого. Майже нічого не знає й “читающая публика” – общество, але останнє оправду має проти українців передвзяту неприязність» [6, с. 155]. Ці зауваження стосувалися останньої фрази у кінцевому абзаці передмови: «Не могу предвидеть, как примет русская публика мою поэму, так непохожую на то, что предлагают ей обыкновенно почти все современные русские поэты. Но мне кажется, что она [...] привнесёт кое-что новое в течение русской поэзии, а, может быть, и успеет умалить господствующее до сих пор среди громадного большинства великорусского общества предубеждение против украинского слова и духа» [13, с. 22]. У передруку цієї передмови у коментарях до «Зібрання творів» у 50 томах [14, т. 5, с. 367–368] саме ту фразу, якої стосувалися нотатки П. Дятлова (починаючи від слів «а, может быть» і до кінця речення), скупюровано з цензурних міркувань, бо Франків закид величезній більшості російського суспільства в упередженому ставленні до українського слова й духу суперечив облудливій риторичі тодішньої панівної радянської ідеології, за якою в упередженості до українців традиційно звинувачували тільки царизм. При цьому в коментарі упорядника неправдиво зазначено, що в передруку «Предисловия» «опускаются ті частини, що дослівно повторюють відповідні частини передмови до другого видання поеми “Мойсей”» [14, т. 5, с. 366], чим фактично було приховано цензурний характер цієї купюри, через що її, на жаль, не відновлено в нашому виданні «Покажчик купюр» [10].

З цього листа видно також, що другий (доопрацьований) варіант перекладу «Мойсея» І. Франко прийняв: «Дуже радий, що Ви нашли мій виправлений переклад вартим надрукування». Шкодував, що не може виправити знову помічених Франком «слабих місць» (певно, про них загально йшлося у поетовому відписі), бо І. Франко надіслав йому «чорновий список без поміток». Сподівався, що «значних хиб тепер небагато» і що І. Франко виправить їх сам. Прохав надіслати переклад поеми разом з оригіналом М. Горькому на о. Капрі в Італії та запропонувати надрукувати «Мойсея» у «марксі-вському журналі» «Просвещение», де М. Горький редагував белетристичний відділ, або у збірниках, а потім окремо в дешевій серії видавництва «Знание», у якому М. Горький також брав активну участь і яке тоді друкувало переклади творів М. Коцюбинського [6, с. 155, 157]. М. Горький керував белетристичним відділом «Просвещения» від 1913 року. З ініціативи М. Горького видавництво «Знание» ще 1911 року випустило два томи «Рассказов» М. Коцюбинського (вийшли також повісті, зокрема до другого тому – «Fata morgana») в авторизованому російському перекладі Михайла Могілянського. Третій том «Рассказов» у перекладах М. Могілянського та Фелікса Волховського (переклав повість «Тени забытых предков») вийшов 1914 року в «Книгоиздательстве писателей

в Москві». Крім збірників, товариство «Знание» видавало так звану «Дешєвую библиотеку», в якій друкувалися невеликі твори письменників-«знаннівців».

У тому ж листі П. Дятлів сповістив, що до перекладу «Мойсея» додав своє «передслово» «От переводчика», проте зазначив, що І. Франко може й не надсилати його до видавництва, коли визнає «зайвим або недоладним». У «передслові», за словами П. Дятлова, він «зупинився лишень на бадьорім настрої Мойсея та висловив своє бажання, аби й робочий люд дістав до своїх рук поему» (опублікований варіант «передслова», написаний пізніше, відрізняється од первісного, описаного в цьому листі, зокрема, не містить задекларованого бажання). У постскрипті П. Дятлів сповіщав, що в Празі «один колега єврей перекладає “Мойсея” на есперанто», а саме – студент медицини Маркус, якому він, на його прохання, дав «чорновий список» свого перекладу [6, с. 157]. Мовою есперанто поема не видавалася.

Опублікувати російський переклад «Мойсея» ні П. Дятлову, ні Франкові тоді не вдалося. 14 серпня 1915 року П. Дятлів (з Відня) знову листовно звернувся до І. Франка за дозволом надрукувати переклад: «За сей час так багато змінилося, що я вважаю потрібним знов запитати Вас, чи смію я видати свій переклад. Коли так, то чи не були б Ви ласкаві написати відповідне передслово до читачів. Читачами тепер будуть майже самі полонені росіяне». Мав намір «видати переклад книжечкою такого формату, як друге видання оригіналу, власним накладом в 5 000 примірників у Відні в університетській друкарні Гольцгаузена». Запитував, чи можна додати портрет І. Франка і який саме, та прохав надіслати фотографію, а також дізнався, який гонорар повинен йому заплатити: «Се мені конче треба знати, щоб призначити відповідну ціну за книжечку». Закінчив листа побажанням: «Бажаю найскоршого кінця війни, що так тяжко налягла і на наш нарід. Хоч би вже щось здобули по сій війні народи усіх держав!» Підписавшись: Петро Дятлів, далі у віденській адресі зазначив своє прізвище в німецькій транскрипції: Petro Djatliw [6, с. 161, 163].

У листі від 23 жовтня 1915 року з Відня П. Дятлів повідомляв, що посилав свій переклад «Мойсея» М. Горькому, який повернув його з поясненням: «В сборниках “Знания” я давно не принимаю никакого участия. Для “Просвещения” поэма Ив. Франка неудобна. Книгоиздательство “Прибой” отказалось издать Ваш перевод, найдя его несовершенным. Мне тоже кажется, что перевод не удался Вам» (підп.: А. Пешков). За словами П. Дятлова, цей відпис він одержав іще 20 червня 1914 року [6, с. 165]. М. Горький фактично очолював видавництво «Знание» в 1900–1912 роках. На перешкоді опублікуванню перекладу став тоді не лише присуд М. Горького, а й початок Першої світової війни: як неблагонадійного емігранта, П. Дятлова помістили в табір російських військовополонених у Дрозендорфі, звідки він вийшов лише завдяки допомозі колишніх соратників по РУПу Андрія Жука, Володимира Дорошенка і Миколи Троцького, під формальною порукою організованого ними в серпні 1914 року у Відні «Союзу визволення України» (СВУ), хоча насправді П. Дятлів з цією організацією ніколи не співпрацював, бо відкрито не поділяв її політичної платформи (виконував лише обов’язки експедитора у видавництві СВУ). Тепер же в листі до І. Франка П. Дятлів заявив: «Я переглянув ще раз переклад і буду таки друкувати його». Ще раз прохав надіслати фотопортрет. Хотів «також дати знимку з “Мойсея” Микель

Анджело», але Богдан Лепкий не радив цього робити: «Він каже, що у Мик. Анджело Мойсей – втілена сила, а у Вас – сумнів. Я гадаю, що і в Вашім “Мойсею” багато сили, та й в Анджеловім можна відкрити все Мойсееве». Запитував: «Що Ви скажете на се?» Із Франкового «передслова» послав йому ще раз кінець – на випадок, якби поет вважав «можливим чи навіть і необхідним змінити що в нім». Ще раз нагадав, що «читачами будуть в більшості полонені» [6, с. 165, 167].

Надісланий кінець – це два останні абзаци передмови, записані рукою П. Дятлова на одній сторінці. У передостанньому абзаци, що стосувався перекладача, після першого речення: «Предлагая русской публике моё сочинение в переводе П. Г. Дятлова, я должен выразить полную признательность г. переводчику за его старание подойти как можно ближе к оригиналу при передаче поэмы на русский язык» – І. Франко у другому реченні: «Это стоило, конечно, довольно много труда» викреслив слово «конечно», далі закреслив ціле речення: «Надеюсь всё же, что г. Дятлов не пожалеет о затраченной на этот перевод энергии» – і вгорі на сторінці власноруч дописав замість нього продовження попереднього речення: «и успел ли он совершенно одолеть все трудности – не моё дело судить. Мне кажется, что одолел таки довольно и что перевод стоит печати» [6, с. 169]. Однак аркуш з виправленим рукописом залишився у Франковому архіві – письменник чомусь не вислав його П. Дятлову. Цей абзац у книжці подано без Франкового виправлення, лише з незначними редакторськими змінами П. Дятлова: «Предлагая русский перевод своего произведения, я должен выразить полную признательность г. переводчику за его старание подойти как можно ближе к оригиналу при переводе поэмы на русский язык. Это стоило, конечно, довольно много труда. Надеюсь всё же, что он не пожалеет о затраченной им на перевод энергии» [13, с. 22].

У тому ж листі від 23 жовтня 1915 року П. Дятлів зауважив, що для кращого поширення «книжечка потребує якусь фірму», тому запитував, чи може на титульній аркуші зазначити: «Издание Автора» [6, с. 167]. Книжка вийшла вже по смерті І. Франка, тому пропонуваний напис виявився неактуальним: *Франко Иван*. Мойсей. Поэма с предисловием автора. Просмотренный автором перевод со второго украинского издания П. Дятлова. Издание П. Дятлова. Вена, 1917. Типография Ад. Гольцгаузена. 85 с. Библиотека пленника. Образцы украинской литературы. Серия I. № 1. На звороті титульної сторінки великими буквами зазначено: «Памяти Автора. Переводчик». У книжковому фондї М. Возняка у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника зберігається примірник «Мойсея» (шифр: В-3504) з дарчим написом чорнилом угорі на звороті титульної сторінки: «Пану редактору М. Вознякови на добрий спомин про спільну працю. П. Дятлів. Відень, 17-5-17» (тобто 17 травня 1917 року). Книжка вийшла з фотопортретом І. Франка (1910), уміщеним після титульного аркуша (таку саму фотографію опубліковано на контритулі вид.: *Франко І*. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. – Львів, 1910).

«Предисловие» І. Франка складається зі скороченого перекладу (мабуть, виконано-го П. Дятловим) передмови до другого видання поеми, який обрамлено початковою та кінцевою частинами, що їх І. Франко продиктував спеціально для російського видання. У «Зібранні творів» у 50 томах «Предисловие» подано в коментарях до поеми «Мой-

сей» [14, т. 5, с. 367–368], хоча її, з огляду на те, що додані частини склав російською мовою сам І. Франко, а переклад передмови до другого видання він авторизував, треба давати в корпусі його творів.

У передмові без назви, датованій «Март, 1917» (підписано: П. Д.), П. Дятлів на самому початку наголосив: «Иван Франко является наиболее выдающимся украинским писателем после Тараса Шевченка», притім, як відзначено далі: «Особенно хороши его лирические стихотворения и поэмы». Крізь усю передмову проходить зіставлення Т. Шевченка й І. Франка як чільних національних письменників, які назавжди зв'язали «своє имя с историей своего народа»: «Шевченко дал в своём творчестве всё, что мог дать поэт великого, но закрепощённого народа николаевской России, Франко продолжал его работу и дал то, что мог дать писатель “вольной” части украинского народа в не всегда радостных условиях галицийской действительности. Оба утвердили единство народа...», не закриваючи водночас «глаз на его недостатки». Лейтмотивом через усю передмову проходить думка про І. Франка як борця передусім за національне визволення українського народу. Згадано, що від раннього студентського «русофильства» «близость к народу и влияние профессора Драгоманова приводят Франка в ряды национально сознательной украинской интеллигенции», а згодом, під час участі «в польской социалистической организации», «отношения его польских товарищей к украинскому вопросу и потребность украинского народа в культурных работниках заставляют Франка вполне отдаться лишь своему народу». На це звернуто увагу й у стислій характеристиці перекладеної поеми: «многое из сказанного Моисеем по адресу еврейского народа несомненно говорит Франко своему народу. Вообще “Моисей” весьма характерен для мировоззрения Франка и, несмотря на эпический характер поэмы, заключает в себе много личного из переживаний автора. [...] Франко не раз в трудные минуты народной жизни мучился сомнениями Моисея. Судьба украинского народа, подобно участи еврейского и других угнетённых народов, будит в нём печально-меланхолические мысли, но он верит в победу человеческого духа и в возможность мирного сожительства и дружного совместного творчества всех народов. Моисей становится прообразом самого автора, а еврейский народ – символом украинского». Насамкінець, на хвилі тодішнього суспільного піднесення, викликаного Лютневою революцією у Росії, П. Дятлів висловив палке сподівання і побажання: «сейчас демократия всего света радуется победе новой русской революции. Да будет же она прочной! И да исполнятся вещие слова Франка о занятии украинским народом заслуженного места в кругу свободных народов Европы» [2, с. 3–5].

У перекладі «Мойсея», хоча й не блискучому, та все ж читабельному, є місця більш і менш вдалі. Трапляються відступи од Франкової образності, ритмічної структури, лексичних відповідників, українізми, ненормативні наголоси у словах, випадки немилозвучності, але поетову думку загалом передано точно: «О мой народ, измученный, разбитый, / Как паралитик, на распутье лёжа, / Презреньем точно язвою покрытый! / Твоё грядущее мне душу гложет; / Стыда, что будет жечь потомков бедных, / Всё отогнать, забыть она не может» [12, с. 23]; «Но час придёт, когда со светлым видом / Воссядешь ты среди народов вольных, / Встряхнёшь Кавказ, украсишься Бескидом,

/ Споєшь над Чорным Морем песню воли, / Оглянешься – хозяин домовитый – / В своей уж хате, на своём и поле» [12, с. 24]; «Да послужит же участь твоя / Назиданием строгим / Всем, кто к цели стремится весь век, / Умирая в дороге!» [12, с. 83]; «Стада гонят, куда-то спешат... / Иль врагов нападенье? / Безотчётный их гонит всех страх, / Дивный перст Провиденья» [12, с. 84].

У листі до О. Назарієва від 29 січня 1917 року П. Дятлів признався: «Я все боявся й не рішався видати перекладу “Мойсея”. Тепер, нарешті, хочу видати його. Може, коли ся книжка піде добре, перевидам свій переклад з Кобилянської. Тепер перекладаю, за дозволом автора, Стефаника» [5, № 114]. У наступних випусках серії «Библиотека пленника», покликаної популяризувати твори українських класиків серед російськомовних військовополонених (ідею підказало СВУ), П. Дятлів мав намір видати в російських перекладах збірку оповідань «За готар» О. Кобилянської (у власному перекладі та з передмовою О. Назарієва), «Оргию» Лесі Українки, «Рассказы» Володимира Винниченка, «Очерки» Василя Стефаника, «Тени забытых предков» Михайла Коцюбинського, поему «Мать» (очевидно, «Наймичку») Т. Шевченка, «Рассказы» Бориса Грінченка і «Рассказы» Івана Нечуя-Левицького, «Песни пленника» Олекси Кобця (див. анонс на с. 4 обкладинки «Моисей» [12]).

У Відні 1917 року П. Дятлів видав серію із 12 портретних поштових листівок «Українські письменники» (на звороті листівки, крім назви серії, місця й року видання, зазначено: Накладом П. Дятлова). До серії увійшли репродукція з портрета Т. Шевченка роботи Ф. Красицького, фотозображення І. Нечуя-Левицького, І. Франка, Б. Грінченка, М. Драгоманова, О. Кобилянської, М. Грушевського, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Кобця і В. Винниченка. 1917-го або 1918 року видання серії було повторено, але листівки мали інакший адресний бік: в українській орнаментатії з укомпонованими тризубами – портрет Т. Шевченка і його слова: «Возвеличу / Малих отих рабів німих! / Я на сторожі коло їх / Поставлю слово» [3, с. 85] (репродукції усіх 12 портретів повторного видання серії П. Дятлова [див.: 3, с. 258–259, № 607–618]; фотопортрет І. Франка 1910 [3, с. 258, № 609]).

Поему «Моисей» з передмовою І. Франка у перекладі П. Дятлова було перевидано 1926 року в харківському кооперативному видавництві «Пролетарий», яке орієнтувалося на інтелігенцію.

У свідченнях слідчому ДПУ 1 липня 1933 року П. Дятлів, згадуючи, що Лесю Українку «знав [...] тільки здалека», зазначив: «Про неї Франко сказав, що вона була єдиним мужем в українській літературі» [цит. за: 15, с. 119]. Мав на увазі вислів у Франковій статті «Леся Українка» (ЛНВ. – 1898. – Т. 3. – Кн. 7): «читаючи м'які та рознервовані або холодно резонерські писання сучасних молодих українців мужчин і порівнюючи їх з тими бадьорими, сильними та смілими, а притім такими простими, такими щирими словами Лесі Українки, мимоволі думаєш, що ся хора, слабосила дівчина – трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну» [14, т. 31, с. 271; наявні тут пропуски слів: «мужчин», «такими» (перед «щирими») – та зміни словоформ: «сміливими», «слабосильна» – виправляю за першодруком].

На відміну від І. Франка, який переглянув своє раннє захоплення марксизмом і в

праці «Що таке поступ?» (Поступ. – 1903. – № 2–26; окр. вид.: Коломия, 1903) прозірливо передбачав, що «Енгельсова народна держава» «сталась би величезною народною тюрмою», що «соціал-демократична “народна держава”, коли б навіть було можливим збудувати її, не витворила би раю на землі, а була би в найліпшій разі великою завадою для дійсного поступу» [14, т. 45, с. 341, 342]. П. Дятлів затято вірив у комуністичну ідею (принаймні до заслання на Соловки), але міг на власній поламаній долі переконатися у безпрецедентному репресивному характері комуністичної «диктатури пролетаріату».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дорошенко Д.* Мої спомини про давнє-минуле (1901–1914 роки) / Дмитро Дорошенко. – Виннипег : Наклад. Вид. спілки «Тризуб», 1949. – 167 с.
2. *Дятлов П.* [Предисловие] / П. Д. // Франко И. Моисей. Поэма с предисловием автора. Просмотренный автором перевод со второго украинского издания П. Дятлова / Иван Франко. – Вена, 1917. – С. 3–5.
3. *Забочень М.* На спомин рідного краю: Україна у старій листівці : альбом-каталог / М. Забочень, О. Поліщук, В. Яцюк. – К. : Криниця, 2000. – 505 с.
4. *Крук І.* Історія одного перекладу / Іван Крук // Літературна Україна. – 1966. – 29.IV.
5. Листи П. Дятлова до О. Назарієва. – ІЛ. – Ф. 131.
6. Листи П. Дятлова до І. Франка. – ІЛ. – Ф. 3. – № 1638.
7. *Погребенник Ф. П.* З епістолярної спадщини П. Ю. Дятлова / Ф. П. Погребенник // Радянське літературознавство. – 1979. – № 7. – С. 73–81.
8. *Погребенник Ф.* Іван Франко в українсько-російських літературних взаєминах / Федір Погребенник. – К. : Дніпро, 1986. – 299 с.
9. *Погребенник Ф. П.* Перекладачі Івана Франка слов'янськими мовами : (матеріали до біобібліографічного словника) / Ф. П. Погребенник // Українське літературознавство. – 1979. – Вип. 32. – С. 116–129.
10. Показчик купюр [до вид.: Франко І. Зібрання творів: У 50 т.]. – К. : Наукова думка, 2009. – 333 с.
11. *Скоць А. І.* П. Ю. Дятлів – перекладач Франкового «Мойсея» / А. І. Скоць // Вісник Львівського університету. – 1969. – С. 117–199. – (Серія філологічна ; вип. 6).
12. *Франко И.* Моисей. Поэма с предисловием автора. Просмотренный автором перевод со второго украинского издания П. Дятлова / Иван Франко. – Вена, 1917. – 85 с.
13. *Франко И.* Предисловие / Д-р Иван Франко // Франко И. Моисей : поэма с предисловием автора / Иван Франко. – Вена, 1917. – С. 6–22.
14. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986.
15. *Шуйський І.* З Відня до Сандармоху: Дятлов Петро Юрійович / Ігор Шуйський // Реабілітовані історією. Харківська область. – К. ; Х. : Оригінал, 2005. – Кн. 1. – Ч. 1. – С. 113–121.
16. *Шуйський І.* Революціонер, який ніколи не просив про помилування / Ігор Шуйський // Дзеркало тижня. – 2008. – № 20. – 31.V–6.VI.

*Стаття надійшла до редакції 20.12.2015
Прийнята до друку 27.12.2015*

**IVAN FRANKO AND PETRO DIATLIV:
A CREATIVE RELATIONSHIP BETWEEN THE POET
AND THE TRANSLATOR**

Yevhen NAKHLIK

*National Academy of Science of Ukraine, Ivan Franko Institute,
Drahomanov Str., 18, Lviv, Ukraine, 79005,
e-mail: yenakhlik@ukr.net*

The article highlights a literary relationship between Ivan Franko and Petro Diatliv (1883–1937) – the Ukrainian writer, translator, a social and political activist. In 1913 he translated into Russian the poem «Moses» (it was published in Vienna in 1917 together with Franko’s and the translator’s forewords) and with regard thereto corresponded with the writer.

Keywords: Ukrainian-Russian literary relationships, the poem «Moses», poetic translation, M. Gorkiy, B. Lepkyi, M. Voznyak, Michelangelo, Stalinist repressions.